

нису само људи. Већ то могу бити и богови, преци, светитељи или демони. Треће, ритуали су симболични у смислу да се преко њих успоставља заједништво са већом групом. Ритуали имају комуникативну функцију, чиме се разликују од индивидуалних рутина. Колективни симболични код омогућује конвенцијама једног ритуала њихову моћ. Четврто, ритуали имају перформативни карактер, то ће рећи да они не исказују само нешто, већ то и чине.

У другом делу који је посвећен „контраверзама и системичким аспектима“ односи се на њихову медијалност и антиритуалност модерне. Ауторка испитује овај феномен на грађи средњег и раног новог века (*frühe Neuzeit*), али се често обраћа и савре-

меним догађајима, као на пример официјелној заклетви америчког председника Барака Обаме из 2009. г. над Библијом Абрахама Линколна или ритуалима политичке инсценације моћи националсоцијалиста), како би показала да ритуали нису ишчезли, већ да конструктивно доприносе разумевању механизма политичко-друштвене оријентације.

Ова брилијантно написана књига сведочи о посебној улози ритуала у структурисању и стабилизовању политичко-друштвеног поретка друштва на прагу модерне као и савременог света. Иако је реч о студији историчарке, рецепција ове књиге је и широкој академској јавности свесрдно препоручена.

Зоран Андрић

Horacio E. Lona, *An Diognet*

Freiburg im Breisgau ; Basel; Wien : Herder 2001

378 S. ; 25 cm

ISBN: 3-451-27679-8

Посланица Диогнету – бисер ранохришћанске апологетске књижевности

У маниру античке ранохришћанске апологетске и протрпичке литературе настао је спис анонимног аутора, чији је аутограф пронађен на риблијој пијаци 1436. у Цариграду, од стране западног клирика Томаза из Арца.

Године 1443. доминиканац Јоханес (Јован) Стојковић из Рагузе (Дубровника) пренео га је у Базел у доминикански манастир. Спис је недавно објављен у узорно припремљеном издању са опсежним коментарима осведоченог екс-

перта за апологетску литературу хришћанске антике.

Маргине овог кодекса, насталог на најмањем фолио-формату, вели се у једном извештају, мишеви су оглодали, а текст је на многим местима избледео, остао фрагментаран или нејасан. Овај текст је први објавио Heinrichus Stephanus/Henrie Estienne у Паризу заједно са текстом *Oratio ad Graecos* 1592. г. Потом је рукопис купио Ројхлин, а након његове смрти 1522. текст је допао у Форцхајм и, након још неколико необјашњивих епизода, коначно доспео у градску библиотеку у Стразбур. У трима преписима, једном из године 1586, који се сматра *editio princeps*, било је у поседу извесног Исака Фоса, да би коначно доспело у универзитетску библиотеку у Лајдену.

Сада је пред нама објављен овај значајан спис са изванредно детаљним научним коментарима. Коментарисан текст епистографског списка – грч. *Ἡ Πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολή*, лат. *Epistula ad Diognetum* (Посланица Диогнету) – сачињен је у традицији библијских дискусија о најзначајнијим научним коментарима и нуди исцрпан преглед о тренутном стању у истраживању (Forschungsstand), посебно историје овог текста, односно жанра, као и о реторици и филолошким финесама.

Коментатор и приређивач овог издања, Хорацио Лона,

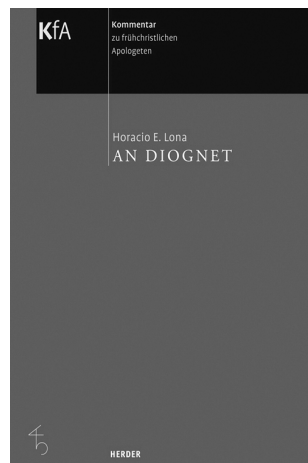
професор је Новог Завета на Теолошком факултету у Бенедиктбојерну у Баварској. Овај спис који је 1800.

г. Сајлер назвао „бисером античке књижевности“ највероватније је препис средњовековног аутора из раног 14. века.

По садржају и карактеру овај спис је трактат, написан у стилу ранохришћанске литературе. Први модерни приређивач Мару (Marrou, 1951) додао му је назив „Посланица“. Текст припада јединственом манускрипту названом *Стразбуршки кодекс (Codex Argentoratensis*, од латинског назива Стразбура – *Argentoratum*), у коме се налазио међу списима мученика Јустина Философа.

У контексту апологетско-протретишке ранохришћанске књижевности

Протретишка књижевност је у оквиру јелинске паидеје настала као производ сучељења са софистиком. Испрва су софисти били ти који су састављали *protreptikoi logoi* да би своје ученике подучавали аргументативно уверљивим и стилистички бриљантним на-

... Јер, хришћани се од осталих људи не разликују ни земљом, ни језиком, ни одевањем. Јер нити живе у својим (посебним) градовима, нити употребљавају неки посебан дијалекат (у говору), нити воде неки посебно означен живот. Њихово учење није пронађено измишљањем људи сваштара (радозналаца) нити су они, као неки други, присталице људске науке. Они живе у јелинским и варварским градовима, како је свакоме пало у део, и у своје одевању и храни и осталом животу следеју месним (локалним) обичајима, али пројављују задивљујуће и заиста чудесно стање живота (и владања) свога.

Живе у отаџбинама својим, али као пролазници, као грађани учествују у свему, али све подносе као странци. Свака туђина њима је отаџбина, а свака отаџбина туђина.

У брак ступају као и сви, и децу рађају, али рођену децу не бацају.

Постављају заједничку трпезу, али не и нечисту.

Бораве у телу, али не живе по телу.

На земљи проводе дане, али им је живљење на небу.

Покоравају се постојећим законима, али својим животом превазилазе законе.

Воле све (људе), а сви их гоне.

Презиру их, и осуђују; убијају их, а они оживљавају.

Сиромашни су, а многе обогаћују. Свега су лишени, а у свему изобилују.

Понижавају их, а они се у понижењима прослављају. Клеветају их, а они се показују праведним.

Руже их, а они благосиљају. Вређају их, а они (све) поштују.

Када чине добро, кажњавају их као злочинце. А када их муче, радују се као да живот поново добијају.

Од Јудеја нападани су као туђинци, и од Јелина прогоњени, али разлог непријатељства мрзители (њихови) не могу навести.

Посланица Диоїнеишу 5, 1–17

чинима изражавања. Реч није о само о стилистичким фигурама, већ о потрази за истином. Отуда *protreptikoi logoi* нису дефинисани софистички и реторички, већ преваходно философски.

На основу генеричких одлика протрептичке књижевности – писма Епикура Меноцеусу, 90. писмо Сенеке, Галенова опомена за студије медицине – може се уочити шест карактеристика:

1. Протрептичка књижевност је „прагматична“, јер се односи стриктно на читаоца. Да је при томе реч о убеђивању и наговарању, не појединца, већ репрезентоване групе, проистиче из садржаја таквих списа.

2. Оваква литература је пре свега дидактична и персуазивна (уверавајућа) поука коју учитељ има част да пренесе своје ученику. Ауторитет учитеља је истакнут.

3. Реална заинтересованост онога који прима поуку за дотичну тему.

4. Протрeптички текстови су засновани на систему вредности који ће се експлицитно открити – на пример да је душа претeжнија од тела, да је бивство изнад посeда, да је истина изнад привида, итд.

5. Литерарна форма је слободна. Најчешћа форма је говор, беседа (Аристотел, Гален), епистула (Сенека, Епикур) или дијалог (Цицерон).

6. Превасходни циљ протрeптичке књижевности се састоји у надахнутом подстреку за бављење философијом. Душа је оно највише и најбоље у човеку, те је њен задатак да путем философије досегне живот у срећи и радости (Аристотел). Циљ је, могло би се рећи, и „аристократски“, као активирање и потенцирање најбољих могућности човекове природе.

Питање ауторства

Хришћанска књижевност познаје у II веку само један „протрeптикос“, односно истоимени спис Климента Александријског – *Protreptikòs eis toùs Hèllenas*. Коментатор Лона је изнео небројено теорија и хипотеза о могућем ауторству Посланице Диогнету, оријентишући се не само на стил, филолошке специфичности и композицију, већ узимајући у

обзир и окружење и контекст настанка списа, као и сложен однос према софистици, гностичком предању и философији. Једнозначан одговор је немогућ, будући да су „индиције“ покаткад атипичне, често вишесмерене, а делимично и контрадикторне, те је тешко постулирати кохерентну теорију о једнозначном ауторству. Очито је, и у томе су многи тумачи сагласни, да аутор потиче из окружења Климента Александријског, те се може сматрати његовим трабантом и да је, мимо задивљујуће учености, очито припадао привилегованом социјалном сталежу и био политички интегрисана личност. Аутор овог коментара је имплицитно потврдио распрострањену хипотезу о мученику Јустину Философу као аутору овог комплексног дела.

На крају свог λόγος προτρεπτικός, који би намењенима требало да буде духовно путовање кроз веру (*itinerarium mentis in fidem*), аутор се открива као учитељ народу коме преноси оно што је као ученик од апостола научио.

Лонин коментар је написан са блиставом историјском ерудицијом и аналитичком истанчаном шћу, те заслужује пажњу не само интересената за ранохришћанску апологетику, већ и научну пажњу философске и шире богословске јавности.

Зоран Андрић